

ΓΙΩΡΓΟΥ ΨΥΛΛΑ

ΑΙΝΙΤΙΚΑ ΑΝΕΙΠΩΤΑ

Αργά κυλά τα νερά του, ο Έβρος...

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

έρωδιός

ΜΥΘΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟΧΡΟΝΟ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Ο Γιώργος Ψύλλας, όπως το εξομολογείται κι ο ίδιος στον επίλογο αυτού του βιβλίου, ξεκίνησε σχετικά μεγάλος το ταξίδι του στη λογοτεχνία. Ωστόσο αυτή η καθυστέρηση δεν παρεμπόδισε την ανάπτυξη της γραφής του και την αισθητή βελτίωσή της από κείμενο σε κείμενο. Με φιλολογικούς όρους θα λέγαμε ότι αν και ηλιακά ανήκει στην τρίτη μεταπολεμική γενιά, η πρώτη πεζογραφική του απόπειρα βρίσκεται πολύ έξω από τα όρια εμφάνισης της γενιάς, εφόσον δημοσιεύεται μόλις το 2004 (Οδός Αίνου, Αλεξανδρούπολη, αξέχαστα χρόνια, εκδ. Διδότου). Παρά τον χρονογραφικό της χαρακτήρα, καθώς περιλαμβάνει κυρίως κείμενα αυτοβιογραφικά και μαρτυρίες για την πόλη των παιδικών του χρόνων –την Αλεξανδρούπολη, η ανάγνωσή της δείχνει μια περίπτωση με αξιώσεις στον χώρο των γραμμάτων και δεν αποτελεί απλώς μια συνήθη καταγραφή της νοσταλγίας ενός ανθρώπου για τον γενέθλιό του τόπο. Μάλιστα παρουσιάζει ευκρινώς και το στίγμα του στην πεζογραφία: λογοτεχνία της θρακικής εντοπιότητας και μυθοποίηση της τοπικής ιστορίας.

Τα παραπάνω στοιχεία ενεργοποιούνται δραστικότερα στην παρούσα συλλογή αφηγημάτων και επισημαίνονται άμεσα στον τίτλο: τα δύο επίθετα που χρησιμοποιούνται αντιστοιχούν στους κεντρικούς θεματικούς άξονες του χώρου και του χρόνου. Το προσδιοριστικό

Λινίτικα, δηλαδή της Αίνου, καλύπτει μετωνομικά την ευρύτερη περιοχή της Θράκης και το Λνείπωτα εκφράζει τις ανομολόγητες όψεις της επίσημης τοπικής ιστοριογραφίας. Πράγματι οι σαράντα έξι σύντομες αφηγήσεις, που απαρτίζουν τη συλλογή και εκτείνονται σε ελάχιστες σελίδες η καθεμία, διατρέχουν ένα τεράστιο χρονικό διάστημα, από το απώτατο μυθικό παρελθόν έως το παρόν, και απλώνονται στο σύνολο της θρακικής ανθρωπογεωγραφίας. Η διάσταση του χρονογραφήματος, που κυριαρχούσε στο προηγούμενο βιβλίο, τείνει να εκλείψει και ο συγγραφέας στρέφεται δυναμικά προς τη μυθοπλασία. Διάφορες φαινομενικά ασήμαντες πτυχές της ιστορικής πορείας της Θράκης ζωντανεύουν μέσα από τη διήγηση και την επινοητική κατασκευή ηρώων, για να διαφωτιστούν κενά, απορίες ή παρεξηγήσεις που συνδέονται με την ταυτότητα του τόπου και των ανθρώπων του.

Οι αφηγήσεις του Ψύλλα δεν ακολουθούν μια καθορισμένη λογική σειρά, αλλά τα τοπωνύμια και οι εποχές συνεχώς εμπλέκονται αξεδιάλυτα, δημιουργώντας ένα ενιαίο σύμπαν που προβάλλει έντονα τη διαχρονική πολιτισμική φυσιογνωμία της Θράκης και των κατοίκων της στις πλέον υπόγειες ή ασυνείδητες διαστάσεις της. Έτσι, ο αναγνώστης αισθάνεται εντελώς οικεία όταν παρακολουθεί τους αρχαίους ή Βυζαντινούς ήρωες να «μιλούν» με θρακιώτικη προφορά και να βασανίζονται από μια αγροτική καθημερινότητα που θυμίζει τα σύγχρονα χωριά της περιοχής και τις ιστορίες του παππού από τον Έβρο και της γιαγιάς από τη Ανατολική Θράκη.

Επιπροσθέτως, το διακειμενικό υπόστρωμα των αφηγημάτων είναι εξαιρετικά πλούσιο σε ποικίλες πα

ραπομπές: μύθοι, αρχαία ελληνορωμαϊκή γραμματεία, μεσαιωνική χρονογραφία, βυζαντινά τυπικά ίδρυσης μονών, δημοτικά τραγούδια, ιστορικά περιστατικά, ιστορικά ανέκδοτα, βιογραφίες, συλλογική μνήμη της τραγικής δεκαετίας του 40-50. Στην ουσία τα κείμενα ορίζονται από αυτήν τη γόνιμη διακειμενική τους συνομιλία, με άλλα λόγια, η πλοκή τους βασίζεται στην ανατροπή γνωστών εκδοχών από άλλες κειμενικές πηγές ή στην υποθετική και φανταστική συμπλήρωσή τους. Ο συγγραφέας φροντίζει να δηλώνει στο τέλος κάθε αφήγησης και μέσα σε παρένθεση τις οφειλές του, σημειώνοντας ρητά την καίρια σημασία τους για την αναγνωστική πρόσληψη των παραλλαγών του. Ταυτοχρόνως μεταπλάθει σε λογοτεχνικούς χαρακτήρες υπαρκτά πρόσωπα που σημάδεψαν σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό το ιστορικό φορτίο της Θράκης, για παράδειγμα τους Δημόκριτο, βασιλέα Κότυ, Σαπφώ, Σπάρτακο, Κομνηνούς και Παλαιολόγους άρχοντες και αυτοκράτορες, αυτοκράτειρα Θεοδώρα, Οθωμανούς σουλτάνους, Γεώργιο Σχολάριο, πατριάρχη Ιερεμία, Χατζη-Αντώνη και Δόμνα Βιζβίζη, λόρδο Βύρωνα, Γεώργιο Βιζυηνό, Ερρίκο Σλήμαν, Κωνσταντίνο Κουρτίδη, ανθυπολοχαγό Κανδηλάπτη και πλείστους άλλους. Από αυτήν την άποψη το λογοτεχνικό του εγχείρημα προσεγγίζει τη συλλογή διηγημάτων «Σφαίρα στο Βυζί» (εκδ. Κέδρος, Αθήνα 2003) του Κώστα Ακρίβου, όπου παρομοίως δίδεται φωνή σε μυθικές και ιστορικές προσωπικότητες. Επίσης, στο τέλος παρατίθεται ένα γλωσσάρι με ερμηνείες του θρακιώτικου ιδιώματος, που σποραδικά ενσωματώνεται στη διήγηση, και με ιστορικά σχόλια.

Το χωροχρονικό πλαίσιο της συλλογής του Ψύλλα περιλαμβάνει τον χώρο της Θράκης στην ιστορική του έκταση

από τη Ροδόπη και τη Φιλιππούπολη έως την Κωνσταντινούπολη και τη Βιθυνία, με κάποιες αναφορές στη διασπορά των Θρακών και με επίκεντρο την Λίνο, την Αλεξανδρούπολη και τον Έβρο. Με βάση αυτήν την τοπογραφία χαρτογραφούνται συστηματικά οι κινήσεις των ηρώων. Παράλληλα εμπεριέχει στιγμιότυπα της θρακικής ιστορίας από τους μυθικούς χρόνους του Ορφέα και του Ορέστη έως την Κατοχή, τον Εμφύλιο πόλεμο και το σήμερα. Συγκεκριμένα τα σαράντα έξι αφηγήματα κατανέμονται σύμφωνα με τον ιστορικό τους ορίζοντα ως εξής: τέσσερα στα μυθικά χρόνια, επτά στην ελληνορωμαϊκή περίοδο, ένδεκα στη βυζαντινή, τέσσερα στην οθωμανική, δέκα στη νεότερη, τέσσερα στον Εμφύλιο και έξι στη μεταπολεμική εποχή. Παρατηρείται, συνεπώς, μία ιδιαίτερη προτίμηση στη βυζαντινή και νεότερη περίοδο, όπου συχνά η διήγηση χρονολογείται με απόλυτη ακρίβεια (πχ. 1447, 1913, 1453, 1091, 1195, 1185, 1345, 1264, 1918, 1895 κατά τη διάταξη των κειμένων), στάση που δεν μπορεί να θεωρηθεί τυχαία, διότι σ' εκείνα ακριβώς τα χρόνια συγκροτείται η πολιτισμική ταυτότητα του θρακιώτικου ελληνισμού σε συνάρτηση με την πνευματική και οικονομική άνθιση της Κωνσταντινούπολης.

Βασική αφηγηματική τεχνική είναι η διάπλαση ενός πρωτοπρόσωπου ομοδιηγητικού και αλλοδιηγητικού αφηγητή, που λειτουργεί ως αυτόπτης μάρτυρας των δρωμένων, δηλαδή συμμετέχει στη δράση, συναναστρέφεται με τους πρωταγωνιστές, αλλά δεν κατέχει τον κεντρικό ρόλο. Αυτός ο αφηγητής άλλοτε έχει αρσενική και άλλοτε θηλυκή υπόσταση ενώ η παρουσία του δικαιολογείται από τη σχέση του με τον πρωταγωνιστή: είναι φίλος, γνωστός, σύντροφος στην εργασία, υπηρέτης,

δούλος, νταντά, υποτακτικός, ακροατής σ' ένα μάθημα, νοσοκόμα που τον περιθάλλει, συνοδός, παρατηρητής, συνεργάτης, συναγωνιστής, αντίπαλος, κάποιος που από σύμπτωση βρέθηκε στον δρόμο του. Μόνο σε δώδεκα κείμενα η αφήγηση είναι τριτοπρόσωπη με εστίαση στον πρωταγωνιστή, οπότε και πάλι μεταφέρεται η αίσθηση της μαρτυρίας. Επιπλέον, μονάχα σε τέσσερα αφηγήματα ο πρωτοπρόσωπος αφηγητής είναι δυνατόν να ταυτιστεί με τον συγγραφέα, με την έννοια ότι τα παρεχόμενα δεδομένα επιτρέπουν μια τέτοια ταύτιση και προσδίδουν στη διήγηση αυτοβιογραφικό τόνο. Το πιο ενδιαφέρον κείμενο αυτής της κατηγορίας για την κριτική είναι εκείνο που τιτλοφορείται «Η σιωπή», όπου η εμμονή του αφηγητή-ήρωα για τη θράκη του χθες τον οδηγεί στον ψυχαναλυτή, και το οποίο προφανώς υποκρύπτει τη συγγραφική προσήλωση στον γενέθλιο τόπο.

Η συνάφεια του αφηγητή με την Αίνο αποτελεί τον κύριο συνεκτικό δεσμό των αφηγήσεων. Σχεδόν πάντα υπάρχει μια εξάρτηση καταγωγής ή βίου με την Αίνο, γεγονός που συνενώνει αρμονικά μεταξύ τους τα ανεξάρτητα ως προς την εποχή και ως προς τους διάφορους θρακικούς χώρους πεζογραφήματα, αιτιολογώντας περαιτέρω τον τίτλο. Σε σημασιακό επίπεδο, ενοποιητικός παράγοντας είναι η πρόθεση να ξαναγραφτεί η ιστορία από την πλευρά των ανώνυμων και των ταπεινών, Γεπανειλημμένως στην κατακλείδα της αφήγησης καταχωρούνται διαπιστώσεις για τη σπουδαιότητα των αφανών ατόμων, αυτών που αγνοεί επιδεικτικά η ιστοριογραφία, στη διαμόρφωση των εξελίξεων. Εξάλλου μέσα από μια ανάλογη οπτική μπορεί να διαβαστεί ολόκληρο το βιβλίο: ο συγγραφέας, κλείνοντας το μάτι στον αναγνώστη, παρακινεί τους παραμελημένους και απορρι-

πτέους από τις επιλογές τις ιστορίας αφηγητές, ώστε να καταθέσουν τη δική τους σκοπιά για τα πράγματα.

Σίγουρα η λογοτεχνία της θρακικής εντοπιότητας κερδίζει με το παρόν βιβλίο μια ενότητα αξιόλογων κειμένων. Η μυθοποίηση της Θράκης στη νεότερη ελληνική λογοτεχνία σηματοδοτείται από το έργο του Γεωργίου Βιζυηνού, ωστόσο η μεταγενέστερη συσσώρευση ποιήσης και πεζογραφίας που αναδεικνύει τη θρακική ιθαγένεια προκαλεί επιτακτικά πλέον την προσοχή της φιλολογικής έρευνας.

ΘΑΝΑΣΗΣ Β. ΚΟΥΤΚΟΥΛΟΣ
Φιλολόγος